

Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин “Баткен областынын суу - жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери” деген темада 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык ишине расмий оппоненттин

ПИКИРИ

1.Тандалган теманын актуалдуулугу жана анын жалпы илимий, мамлекеттик программалар менен байланыштуулугу (илим менен техниканын практикасынын жана өнүгүүсүнүн өтүнүчү).

Изилденип жаткан Баткен областынын эл чарбасын өнүктүрүү максатында жаратылыш ресурстарын туура пайдалануу аймактын экономиканын өнүгүүсүнүн пайдубалын түзөт.

Областа пайдаланып жаткан жаратылыш ресурстарынын ичинен жер - суу ресурстарын сарамжалдуу иштетүү жана айлана-чөйрөнү коргоо негизги багыттардын бири. Себеби, Баткен областынын экономикасын жана жергиликтүү калктын социалдык абалын жакшыртууда жер - суу ресурстарынын ролу чоң. Ошондуктан, аймактын ичинен жер - суу ресурстарын сарамжалдуу пайдалануу өтө актуалдуу жана жогоруда аталган көйгөйлүү маселелерди илимий теориялык жактан изилдөө бүгүнкү күндө зарыл деп эсептейм. Ошондой эле, азыркы мезгилде климаттын өзгөрүүсүнөн жаратылыш компоненттери да өзгөрүүдө. Демек, аймактын экосистемасын климаттын өзгөрүүсүнө карата адаптациялоо изилденип жаткан аймак үчүн экологиялык жана экономикалык жактан өтө маанилүү.

Мындан сырткары, областын аймагындагы айылдарда сугат суу, жазгы талаа жана чарбачылык ишмердүүлүгүн жүргүзүүдө суунун жетишсиздиги чоң көйгөйлөрдү жаратууда. Демек, аймактагы суунун көлөмүн илимий теориялык жактан тактоо бүгүнкү күндүн эң негизги талаптарынын бири деп эсептейм.

Андан сырткары айыл чарбасындагы жер реформаларын ишке ашырууда жер - суу ресурстарын экологиялык жактан коргоо учурда өтө актуалдуу.

2. Илимий иштин диссертациялык кеңештин профилине жана адистигинин паспортуна дал келүүсү.

“Баткен областынын суу - жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери” деп аталган Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациялык иши И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети менен Ош мамлекеттик университетине караштуу география илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д.25.24.698 диссертациялык кеңешинин профилине дал келет.

3.Диссертацияларга коюлган талаптардын чегиндеги илимий жыйынтыктар. Диссертациялык изилдөөдөн алынган илимий жаңылыктары төмөнкү багыттагы иштерди аткарууда маанилүү:

1. Аймактын бийиктик алкактар боюнча жер - суу ресурстарын географиялык мыйзам ченемдүүлүктүн алкагында изилдөө жүргүзүү;
2. Аймактын суу ресурстарын анализдөө жана азыркы колдонуп жаткан көлөмүн андан келип чыккан көйгөйлөрүн аныктоо;
3. ГИС (*GRASS GIS*) ыкмасынын негизинде бүгүнкү күндө изилденип жаткан аймактын карталарын түзүү (көп жылдык нымдуулуктун, буулануунун, атмосфералык жаан-чачындын, климаттын типтери, топурактын картасы, айыл чарбасынын жер ресурстарынын картасы, аймактын экологиялык картасы жана климаттын өзгөрүүсүнө карата Баткен областынын чөл жана жарым чөл зонасынын аянты 2100-жылы 35% га өсүшүнүн болжолдуу картасы).
4. Жер ресурстарынын бүгүнкү күндөгү абалына геоэкологиялык баа берүү;
5. Климаттын өзөрүүсүнө байланыштуу аймактын суу ресурстарына

кайрадан жаңы шарттарда баалоо жүргүзүү;

6. Аймактын жер - суу ресурстарын коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу үчүн илимий негиздеиш аракеттерди түзүү жана ошондой эле адаптация механизмдерин сунуштоо.

4. Изденүүчүнүн диссертациядагы калыптанган ар бир илимий жыйынтыгынын (жоболордун), корутундусунун жаңылык даражасы.

Алынган маалыматтардын жана изилдөөлөрдүн негизинде Баткен областынын жер -суу ресурстарына баа берүү жана андагы көйгөйлөрдү чечүү жолдору төмөнкү илимий жыйынтыктар менен аныкталды:

1-жыйынтык. Баткен областынын бийиктик алкактар боюнча жер -суу ресурстарынын географиялык мыйзам ченемдүүлүгүн аныктоодо аймактын физикалык-географиялык шарттары негизги фактор катары көрсөтүлдү;

2-жыйынтык. Баткен областынын суу ресурстары сандык жактан такталып, бүгүнкү күндө аймакта суу ресурстарынын жетишсиздиги боюнча баа берилди;

7. **3-жыйынтык.** Баткен областынын ГИС (*GRASS GIS*) картографиялык ыкмасынын негизинде төмөндөгү географиялык карталар (жылдык нымдуулуктун, жылдык буулануунун, атмосфералык жаан-чачындын, климаттын типтери, топурактын картасы, айыл чарбасынын жер ресурстарынын картасы, аймактын экологиялык картасы жана азыркы климаттын өзгөрүүсүнө карата Баткен областынын чөл жана жарым чөл зонасынын аянты 2100-жылы 35% га өсүшүнүн болжолдуу картасы) түзүлдү;

4-жыйынтык. Климаттын өзгөрүүсүнө карата Баткен областында чарбалык иш аракеттерди жүргүзүүдө терс экологиялык таасирлер аныкталып тиешелүү сунуштар белгиленди;

5-жыйынтык. Климаттын өзгөрүүсүнө байланыштуу Баткен областынын аймагында жаңы заманбап технологияларды колдонуу зарыл экендиги белгиленип, жергиликтүү калкка, жеке тиричилик жана чарбачылык ишмердүүлүктөрдү жүргүзүүдө жаңыча көз карашты калыптандыруу маселелери каралды;

6-жыйынтык. Баткен областынын жер - суу ресурстарынын коргоо жана сарамжалдуу пайдалануу үчүн илимий иш аракеттерди туура пландоо менен бирге, илимий жактан тастыкталган климаттын өзгөрүүсүнө адаптация механизмдери иштелип чыкты.

5. Диссертацияда калыптанган илимий жоболордун, корутундулардын жана сунуштардын негиздүүлүк жана ишенимдүүлүк даражасы.

Диссертант тарабынан жыйынтыктарды жана жоболорду негиздөө үчүн колдонулган фактылар менен усулдар иштин мазмунуна толук шайкеш келет.

1-жыйынтык. Баткен областынын аймагы географиялык салыштыруу ыкманын негизинде, аймактын физикалык-географиялык шарттарынын эске алуу менен жер - суу ресурстары бийиктик алкактуулуктун негизинде анализденген.

2-жыйынтык. Географиялык-гидрологиялык усулдун негизинде М.И. Львовичтин суу балансынын теңдемеси колдонулуп, Баткен областынын суу ресурстары биринчи жолу сандык жактан такталып, суу ресурстарынын аймакта жетишсиздиги аныкталган;

3-жыйынтык. ГИС (*GRASS GIS*) ыкмасын колдонуунун негизинде биринчи жолу Баткен областынын төмөндөгү географиялык карталары (көп жылдык нымдуулуктун, буулануунун, атмосфералык жаан-чачындын, климаттын типтери, топурактын картасы, айыл чарбасынын жер ресурстарынын картасы, аймактын экологиялык картасы жана климаттын өзгөрүүсүнө карата Баткен областынын чөл жана жарым чөл зонасынын аянты 2100-жылы 35% га өсүшүнүн болжолдуу картасы) түзүлгөн;

4- жыйынтык. Аймакта климаттын өзгөрүүсүнө карата иштелип чыккан адаптация механизмдери жер - суу ресурстарынын коргоо жана сарамжалдуу пайдаланууда илимий негиздетастыкталып, жергиликтүү фермер жана дыйкандар үчүн чарба иштерин пландоодо колдонууга болот.

5-жыйынтык. Аймакта климаттын өзгөрүүсүнө байланыштуу бүгүнкү мезгилдин талаптарына ылайк келген айыл чарбасын өнүктүрүүдө жаңы

заманбап технологияларды колдонуу зарыл экендиги аныкталып, жеке тиричилик жана чарбачылык ишмердүүлүгүн жүргүзүүдө жер - суу ресурстарын пайдалануу калк арасында жаңыча көз карашты калыптандыруу маселелери каралып, бир катар сунуштар белгиленген.

6. Тиешелүү актуалдык проблеманы, теориялык же колдонмо тапшырманы чечүү үчүн алынган жыйынтыктардын ички биримдигин жана багыттуулугун баалоо.

Илимий иштин темасы анын мазмунуна туура келет. Изилдөөнүн жыйынтыктары диссертациянын максаттарына жана милдеттерине дал келет. Иштин ички биримдиги илимий деңгээлде так мүнөздөлгөндүктөн, диссертация алдыга коюлган максатка, милдетке жана изилдөөнүн аймагына дал келет. Конкреттүү усулдук базанын негизинде иштелип чыккан өзүнүн жеке чечимдери так жана туура, сунуштары, коюлган максатка жетүүдө жана илимий жыйынтыктарга дал келүүдө негиздүү болуп эсептелет.

7. Диссертациянын негизги жоболорунун, жыйынтыктарынын жана корутундуларынын басылмалардагы жетиштүү толуктуулугу.

Диссертациянын негизги жоболору илимий иш боюнча 13 илимий макала жарык көрүп, анын ичинен 9 макала КРнын Президентине караштуу УАК көрсөтмө берген илимий журналдарда жарыяланган.

8. Авторефераттын диссертациянын мазмунуна шайкештиги. Диссертациялык иштин мазмуну авторефератта толук чагылдырылып, кыргыз, орус тилинде бирдей мааниге ээ экендиги байкалып турат.

9. Диссертациялык иштеги кемчилдиктер жана сунуштар. Илимий иште айрым кемчилдиктерге жол берилген. Алар төмөнкүлөр:

1. Диссертацияда корголуучу жоболорду жана корутундуну тактоо керек.

2. Райондордогу жер ресурстарынын колдонушу боюнча паспорттук маалыматтардын тактыгы күмөн жаратат.

3. Жер - суу ресурстары бири бири менен тыгыз байланышкан, ошондуктан анализдөө иштеринде ырааттуулук байкалбайт, алардын

байланыштары жана жер ресурстарынын категориялары салыштыруу аркылуу иликтенсе иштин деңгээли мындан да жогору болмок.

4. Тексте грамматикалык жана стилистикалык каталар кеткен.

Жогорудагы кемчилдиктер ишке терс таасирин тийгизбейт, аларды келечектеги изилдөөлөрдө эске алуу зарыл.

10. Диссертациянын Кыргыз Республикасынын Президентине караштуу Улуттук аттестациялык комиссиянын “Илимий даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндөгү” жобосунун талаптарына шайкештиги.

Орозалиев Алымкул Абдикеримовичтин Баткен областынын суу - жер ресурстарынын колдонулушун баалоо, коргоо жана анын көйгөйлүү маселелери” деген темада 25.00.36 – геоэкология адистиги боюнча география илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын окуп чыгып, И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университети менен Ош мамлекеттик университетине караштуу география илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын ыйгаруу боюнча түзүлгөн Д.25.24.698 диссертациялык кеңешинде ачык коргоого сунуштайм. Диссертация КРнын Президентине караштуу Улуттук комиссиянын талаптарына толук жооп берет.

Расмий оппонент,

г.и.д., доцент

Р.Т. Акматов

Оппонент Р.Т. Акматовдун колун тастыктаймын

Д 25.24.698 диссертациялык кеңештин

окумуштуу катчысы, г.и.к., доцент

Д.Т. Солпуева

”24” 03 2025-жыл

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ им И. АРАБАЕВА
КОЛ ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ